

RŪKYMAS IR JO SĄSAJA SU IŠSILAVINIMO LYGIU BEI GAUNAMOMIS PAJAMOMIS

Lukas Žukauskas, Jonas Kairys, Donatas Austys, Valerij Dobrovolskij

Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Sveikatos mokslų institutas

Raktažodžiai: rūkymas, rūkymo įpročiai, išsilavinimas, pajamos.

Santrauka

Tyrimo tikslas. Nustatyti rūkymo įpročius ir jų sąsają su asmens išsilavinimo lygiu bei gaunamomis pajamomis. Tyrimo uždaviniai. 1. Įvertinti respondentų rūkymo įpročius. 2. Išanalizuoti respondentų nuomonę į rūkymą ir jo poveikį sveikatai. 3. Išanalizuoti rūkymo sąsają su asmens išsilavinimo lygiu ir gaunamomis pajamomis. Tyrimo metodai. Pasitelkiant socialinius tinklus kaip pagrindinį būdą platinti anonimines anketas, buvo apklausti 572 Lietuvos Respublikos gyventojai. Jų atsakymai buvo analizuojami R Commander programa (3.6.3 versija). Kokybinių duomenų analizei skaičiuotas Chi-kvadratas (χ^2). Duomenų skirtumas statistiškai reikšmingu laikytas, kai $p \leq 0,05$.

Rezultatai. Rūkymą išbandė daugiau nei pusė (59 proc.) respondentų, tačiau kalbant apie nuolat rūkančius ir rūkančius esamuojų laikų asmenis, skaičiai sumažėja beveik perpus, atitinkamai 26 ir 34 proc. Beveik pusė respondentų (58 proc.), kurie rūko nuolat, teigia, jog nuo rūkymo yra priklausomi, rūkymo mesti nėra bandę (55 proc.) ir šio žalingo įpročio atsisakyti neketina (51 proc.). Nuolat rūkantys asmenys vidutiniškai per dieną surūko nuo 3 iki 5 cigarečių ar kaitinamojo tabako vienetų. Pagrindinė rūkymo priežastis – rūkymas padeda nusiraminti ir pajusti pasitenkinimą. Pagrindinis tabako produktas, kurį renkasi net 76 proc. respondentų, yra cigaretės, po jų – kaitinamasis tabakas (37 proc.). Net 89 proc. respondentų, rinkdamiesi tabako gaminius, atsižvelgia į jų skonį ir kvapą. Pagrindinis rūkalių sveikatos sutrikimas – kosulys. Išsilavinimas bei pajamos, kaip nepriklausomi kintamieji, buvo statistiškai nereikšmingi rūkymo atžvilgiu. Išvados. Tyrimo rezultatai parodė, jog rūkymas vis dar plačiai paplitęs visuomenėje, labiau tarp vyrų, vyresnio amžiaus žmonių bei žemesnio išsilavinimo ir mažesnes pajamas gaunančių asmenų grupių. Rūkymą išbandė net

59 proc. respondentų, tačiau nuolat rūkančių ar rūkančių esamuojų laikų atitinkamai yra tik 26 ir 34 procentai. Rūkymo įpročių analizė parodė, kad pagrindinė rūkymo priežastis – nusiramintis ir pasitenkinimo jausmas (54 proc.), rūkyti dažniausiai renkasi cigaretes, o tabako gaminių pasirinkimui didžiausią įtaką daro jų skonis ir kvapas. Didžioji dalis (58 proc.) nuolat rūkančių pripažįsta priklausomybę, tačiau 55 proc. mesti nebando, o 51 proc. rūkalių nenorėtų šio įpročio atsisakyti. Per 90 proc. respondentų vienareikšmiškai pripažįsta rūkymo žalą tiek rūkančiojo, tiek ir aplinkinių sveikatai. Dažniausiai rūkančiuosius vargina kosulys. Tyrimo respondentai yra susiformavę teisingą požiūrį į rūkymo poveikį sveikatai. Tarp rūkymo ir išsilavinimo bei gaunamų pajamų statistiškai reikšmingos priklausomybės nenustatyta.

Įvadas

Labai svarbu suvokti, jog kasdien mūsų priimami sprendimai gyvenimo būdo klausimais, stipriai prisideda prie to, su kokiomis problemomis ir padariniais teks susidurti vyresniame amžiuje. Kalbant apie žalingus įpročius, negalima nepaminėti rūkymo. PSO nurodo, kad tabako epidemija yra viena iš didžiausių grėsmių visuomenės sveikatai, su kuria teko susidurti pasauliui [1]. Su šia grėsme kovojama daug dešimtmečių, tačiau kasmet gaunama statistika nėra tokia pozityvi, kokios norėtume. Apskaičiuota, jog per visą XX a. apytiksliai 100 milijonų žmonių dėl rūkymo mirė anksčiau, nei turėjo, didžioji dalis ekonomiškai stipriose šalyse. Manoma, kad ateityje ši problema tik didės ir jau matoma tendencija, jog rūkymo problema iš ekonomiškai stiprių šalių persilinks į ekonomiškai vidutines ir silpnas šalis. Gali būti, jog per visą XXI amžių rūkymas nusineš apie 1 milijardą gyvybių [2].

Ilgalaikis rūkymas didina sergamumą bei mirtinumą nuo įvairių ligų, įskaitant širdies nepakankamumą ir miokardo infarktą, plaučių ir kitas vėžio formas bei lėtines obstrukcines kvėpavimo ligas [3]. Kas antras rūkantysis miršta apie 16 metų anksčiau, nei būtų galėjęs išgyventi nerūkydamas. Pats

efektyviausias būdas išvengti rūkymo sukeltų ligų yra tik visiškas rūkymo atsisakymas [4,5]. Rūkymą bei jo įpročius nulemia daugybė veiksnių. Pagrindiniai iš jų yra socialiniai ir ekonominiai arba socioekonominiai veiksniai (SEV).

Daugumoje tyrimų, kalbant apie rūkymą bei jo įpročius, dažniausiai atsižvelgiama į individo išsilavinimą, tačiau derėtų neužmiršti ir kitų SEV, nes jie gali savarankiškai daryti įtaką rūkymui skirtingais veikimo mechanizmais [6-8]. Išsilavinimas gali atspindėti asmens žinias ir gebėjimą priimti sprendimus, susijusius su sveikata, įskaitant ir rūkymo įpročius, o namų ūkio pajamos, kurios atspindi materialinių išteklių turėjimą, gali suteikti prieinamumą naudotis tabako gaminiiais ir tabako kontrolės intervencijomis [9,10].

Atsižvelgiant į tai, kaip skirtingose šalyse SEV skirtingai paveikia rūkymą bei jo įpročius, ypač įdomu išnagrinėti šį klausimą ir Lietuvos kontekste. Šiame tyrime, remiantis literatūros šaltiniais, nagrinėjama, kokią žalą žmogui bei visuomenei daro rūkymas, kokias sąsajas rūkymo įpročiai turi su žmogaus išsilavinimu bei gaunamomis pajamomis.

Tyrimo tikslas – nustatyti rūkymo įpročius bei jų sąsają su asmens išsilavinimo lygiu bei gaunamomis pajamomis.

Tyrimo uždaviniai: 1) įvertinti respondentų rūkymo įpročius; 2) išanalizuoti respondentų nuomonę į rūkymą ir jo poveikį sveikatai; 3) išanalizuoti rūkymo sąsają su asmens išsilavinimo lygiu ir gaunamomis pajamomis.

Tyrimo medžiaga ir metodai

Remiantis oficialiosios statistikos portalo išankstiniais duomenimis, 2021 metų pradžioje Lietuvos Respublikoje gyveno 2 795 175 nuolatiniai gyventojai. Pasinaudojus „Openpi“ imties dydžio skaičiuokle, buvo išsiaiškintas tyrimui reikiamas imties dydis 95 proc. pasikliautinajam intervalui apskaičiuoti – 385. Tyrimas buvo vykdomas 2021 m. kovo 1-25 dienomis. Tyrimo anketa buvo sukurta elektroninėje erdvėje, naudojantis „Google Docs“ programa. Anketa buvo platinama įvairių Lietuvos miestų grupėse, kurios yra sukurtos socialinio tinklo Facebook platformoje.

Duomenis tvarkyti naudota Microsoft Office Excel 2016 programa, o statistiniams skaičiavimams bei tolimesnei analizei naudota R Commander programa (3.6.3 versija). Kokybiniais duomenims aprašyti buvo naudojami absoliutieji bei santykiniai dažniai. Vertinant kokybinių duomenų skirtumo statistinį reikšmingumą, naudotas Chi kvadrato kriterijus. Skirtumas laikytas statistiškai reikšmingu jei $p \leq 0,05$. Vertinant, ar rūkymas priklauso nuo išsilavinimo lygio ir gaunamų pajamų, naudotas dvinarės logistinės regresijos modelis, kur priklausomas kintamasis – rūkymas kasdien (rūko/nerūko), o nepriklausomi kintamieji – išsilavinimas ir gaunamos pajamos. Rezultatas vertinamas kaip statistiškai reikšmingas, jei $p \leq 0,05$. Dvinarė logistinė regresija buvo

panaudota ir kitiems dviem priklausomiems kintamiesiems, t. y. rūkymo bandymui (bandė/nebandė), bei rūkymui esamuoju metu ((rūkė bent kartą per 30 paskutinių dienų) rūko/nerūko), šiais atvejais nepriklausomi kintamieji buvo išsilavinimas bei pajamos.

Tyrimo rezultatai

Atliktame tyrime iš viso dalyvavo 572 respondentai. Pagal lytį respondentai pasiskirstė taip: moterų buvo 350 (61 proc.), vyrų 222 (39 proc.). Respondentų pasiskirstymas pagal amžių: 20-25 metų amžiaus grupės respondentai sudarė 28 proc. (n = 161) visų tiriamųjų; 18-20 metų amžiaus grupė sudarė 23 proc. (n = 132) visų tiriamųjų, 14 proc. (n = 80) tiriamųjų pateko į 41 – 50 metų amžiaus grupę, po 13 proc. tiriamųjų (n = 77), (n = 73) atitinkamai sudarė 26-30 metų bei 31-40 metų amžiaus grupes. Mažiausią grupę – 9 proc. (n = 49) sudarė 51 metų ir vyresni respondentai.

Analizuojant respondentų pasiskirstymą pagal išsilavinimą matome, jog didžiausia dalis – 51 proc. (n = 294) respondentų turi vidurinį išsilavinimą. Nemaža dalis respondentų – 44 proc. (n = 254) turi aukštąjį išsilavinimą ir tik nedidelė dalis tiriamųjų – 5 proc. (n = 24) turi pagrindinį ir žemesnį išsilavinimą.

Pagal gaunamas pajamas 48 proc. (n = 275) tiriamųjų gauna mažesnes nei vidutines pajamas, 31 proc. (n = 178) respondentų – vidutines, kitų tiriamųjų – 21 proc. (n = 119) gaunamos pajamos yra didesnės, nei vidutinės.

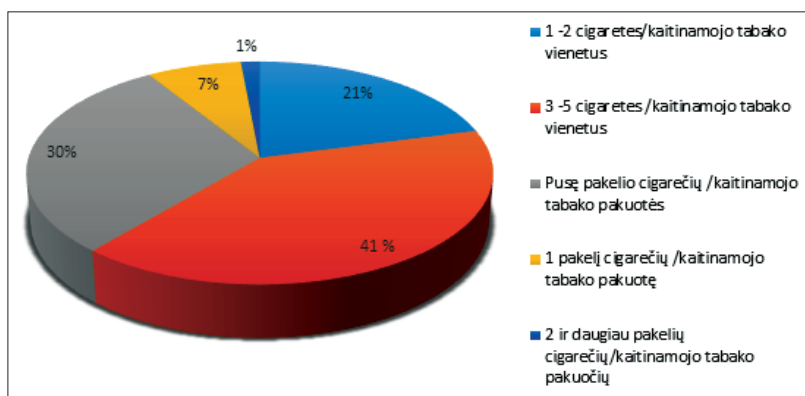
Po duomenų analizės, į klausimą, ar respondentai rūko nuolat, buvo gauti tokie rezultatai: 43 proc. (n = 146) tiriamųjų teigė, jog yra nuolatiniai rūkaliai, o kiti – 57 proc. (n = 190) atsakė, jog niekada nėra rūkė kiekvieną dieną.

Analizuodami atsakymus į klausimą „Ar Jūs rūkote dabar?“ radome, kad esamuoju laiku rūkančių vyrų dalis yra 8 proc. didesnė, nei šiuo metu rūkančių moterų. Apžvelgiant atsakymų pasiskirstymą pagal išsilavinimą galima teigti, jog daugiausia rūkančiųjų esamuoju laiku yra aukštąjį išsilavinimą turinčių respondentų grupėje (64 proc.), mažiau jų buvo pagrindinio ir žemesnio išsilavinimo grupėje (48 proc.). Atsižvelgiant į pajamas, radome, jog daugiausia (65 proc.) dabar rūko vidutines pajamas gaunančių tiriamųjų, po jų – didesnes nei vidutines pajamas gaunantys respondentai (55 proc.). Mažiausiai rūkančiųjų esamuoju laiku yra mažesnes nei vidutines pajamas gaunančių asmenų grupėje.

Išanalizuotas klausimas apie nuolat rūkančių respondentų (n = 146) požiūrį į rūkymo jiems sukeltą priklausomybę (1 lentelė). 7 proc. daugiau vyrų, negu moterų mano, jog yra priklausomi nuo rūkymo. Statistiškai reikšmingas skirtumas tarp lyčių buvo rastas tik atsakymo variantui „Nežinau“. Šį atsakymo variantą pasirinko statistiškai daugiau moterų nei vyrų – 12 proc. ($p = 0,014$). 68 proc. aukštąjį išsilavi-

nimą turinčių respondentų mano, jog yra priklausomi nuo rūkymo, o pagrindinio ir žemesnio išsilavinimo asmenų yra 56 proc. mažiau (12 proc.). Pagrindinį ir žemesnį išsilavinimą turintys asmenys mano, jog yra priklausomi nuo rūkymo 41 proc. ($p = 0,031$) - statistiškai reikšmingai mažiau, nei vidurinio ir spec. vidurinio išsilavinimo asmenys ir 56 proc. ($p = 0,002$) statistiškai reikšmingai mažiau, nei asmenys su aukštesniu išsilavinimu. Didžiausia dalis respondentų, manančių, jog yra priklausomi nuo rūkymo, yra didesnes nei vidutinės pajamas gaunančių asmenų grupėje (80 proc.). Mažesnes pajamas gaunantys asmenys mano, kad nuo rūkymo yra priklausomi (25 proc.) ($p = 0,024$) – statistiškai reikšmingai mažiau, nei gaunantys dideles. Iš gaunančių vidutinės pajamas taip mano 27 proc. ($p = 0,023$) tiriamųjų – statistiškai reikšmingai mažiau, nei lyginant su dideles pajamas gaunančiais. Vidutinės pajamas gaunantys respondentai nežinojo, ar yra priklausomi nuo rūkymo (15 proc.) ($p = 0,041$) - statistiškai reikšmingai daugiau, nei didelių pajamų savininkai.

Į klausimą, kiek tabako gaminių surūko per dieną, buvo gauti tokie rezultatai : 41 proc. ($n = 54$) tiriamųjų per dieną surūko 3 -5 cigaretės /kaitinamojo tabako vienetus, 30 proc. ($n = 40$) – pusę pakelio cigarečių/kaitinamojo tabako pakuotės, 21 proc. ($n = 28$) – rinkosi atsakymą, jog surūko 1 -2

1 pav. Nuolat rūkančių respondentų pasiskirstymas pagal surūkomų tabako gaminių skaičių (proc.)

cigaretės/kaitinamojo tabako vienetus. Mažiausią dalį užima surūkantieji 1 paketį (7 proc.) ($n = 10$), arba 2 ir daugiau pakelių cigarečių/kaitinamojo tabako pakuočių – 1 proc. ($n = 2$) respondentų (1 pav.).

Daugiausia respondentų per dieną surūko po 3-5 cigaretės/kaitinamojo tabako vienetus. Lyginant pagal išsilavinimą, pagrindinio ir žemesnio išsilavinimo asmenys per dieną daugiausia surūko po pusę pakelio cigarečių/kaitinamojo tabako pakuotės (62 proc.), vidurinio ir spec. vidurinio bei aukštojo išsilavinimo asmenys per dieną daugiausia surūko po 3-5 cigaretės /kaitinamojo tabako vienetus. Pagrindinio ir žemesnio išsilavinimo grupė (38 proc.) ($p = 0,025$) statistiškai reikšmingai daugiau surūko pusę pakelio cigarečių/kaitinamojo tabako pakuotės, lyginant su aukštojo išsilavinimo grupe. Lyginant pagal pajamas, visose trijose grupėse daugiausia surūkoma po 3 -5 cigaretės/kaitinamojo tabako vienetus, mažiausiai po 2 ir daugiau cigarečių/kaitinamojo tabako pakuočių.

Vertinant respondentų rūkymo įpročius (2 lentelė) pagal lytį, matome, jog tiek vyrų ($n = 49$) tiek ir moterų ($n = 59$) didžioji dalis rinkosi atsakymą „Rūkydamas(a) nusiraminu, jaučiu pasitenkinimą“, mažiausiai rinkosi „Rūkau tik pramogai, laisvalaikiui praleisti“. Pereinant prie išsilavinimo, tarp visų trijų grupių dažniausiai pasirinktas atsakymas buvo „Rūkydamas(a) nusiraminu, jaučiu pasitenkinimą“, 51 proc. ir daugiau rinkosi būtent šį atsakymą. Buvo nustatyta, kad pagrindinio ir žemesnio išsilavinimo respondentai 10 proc. ($p = 0,004$) statistiškai reikšmingai daugiau rūkymą įvardijo kaip pramogą, nei kad aukštąjį išsilavinimą turintys respondentai. Atsižvelgiant į pajamas, matome ir vėl pasikartojančią tendenciją – visose trijose grupėse populiariausias atsakymas į klausimą yra „Rūkydamas(a) nusiraminu, jaučiu pasitenkinimą“. Šį atsakymą rinkosi 52 proc. ir daugiau respondentų. Nustatyta, jog mažesnes nei vidutinės pajamas gaunantys asmenys 15 proc. ($p = 0,042$) statistiškai reikšmingai daž-

1 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal atsakymą į klausimą „Jei rūkote kasdien, ar manote, jog esate priklausomas(a)?“ priklausomai nuo socialinių ir demografinių duomenų.

Pastaba: * – $p = 0,014$; $\chi^2 = 5,998$, lyginant su vyrais; ** – $p = 0,031$; $\chi^2 = 4,642$, lyginant su vidurinio ir spec. vidurinio išsilavinimo grupe; $p = 0,002$; $\chi^2 = 9,255$, lyginant su aukštojo išsilavinimo grupe; *** – $p = 0,024$; $\chi^2 = 5,086$ lyginant su didelių pajamų grupe; **** – $p = 0,023$; $\chi^2 = 5,169$, lyginant su didelių pajamų grupe; ***** – $p = 0,041$; $\chi^2 = 4,176$, lyginant su didelių pajamų grupe.

	Iš viso	Taip	Ne	Nežinau
	abs.sk.	proc.	proc.	proc.
Lytis				
Moteris	85	55	30	15*
Vyras	61	62	35	3
Išsilavinimas				
Pagrindinis ir žemesnis	8	12**	88	0
Vidurinis ir spec. vidurinis	66	53	38	9
Aukštasis	72	68	19	13
Pajamos				
Mažesnės nei vidutinės	68	55***	35	10
Vidutinės	53	53****	32	15*****
Didesnės nei vidutinės	25	80	20	0
Iš viso	146	58	32	10

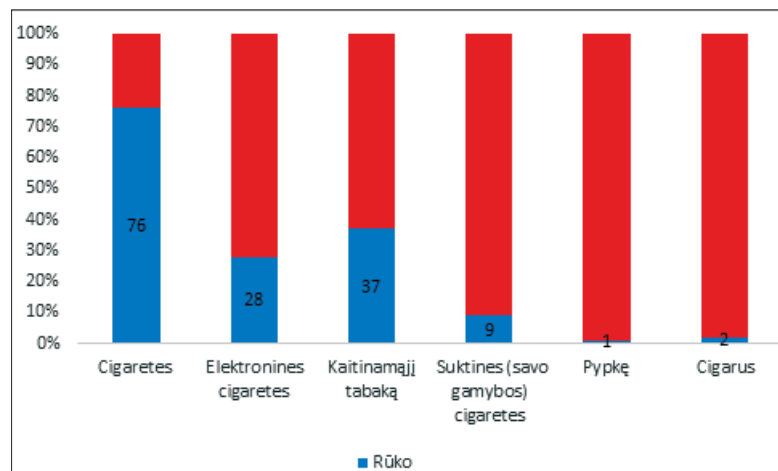
niau rūkymą įvardija kaip įprotį, nei kad didesnes nei vidutinės pajamas gaunantys asmenys.

Aiškindamiesi veiksnius, į kuriuos respondentai (n = 336) atsižvelgia rinkdamiesi tabako gaminius, radome, jog labiausiai atsižvelgiama į tabako gaminių skonį ir kvapą (89 proc.) (n = 298), kiek mažiau atsakiusiųjų (39 proc., n = 130) yra svarbi tabako gaminių kaina, tik 20 proc. (n = 68)

2 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal atsakymą į klausimą „Kaip vertinate savo rūkymo įpročius?“ priklausomai nuo socialinių ir demografinių duomenų.

* – $p = 0,004$; $\chi^2 = 8,284$, lyginant su aukštojo išsilavinimo grupe; ** – $p = 0,042$; $\chi^2 = 4,135$, lyginant su vidutinių pajamų grupe.

	Iš viso	Rūkau tik pramogai, laisvalaikiiui praleisti	Rūkydamas(a) nusiraminiu, jaučiu pasitenkinimą	Rūkymas tapo įpročiu, negalėdamas(a) užsirikyti jaučiu diskomfortą	Tai bendravimo forma	Turiu priklausomybę nuo nikotino, negaliu nerūkyti
		abs.sk.	proc.	proc.	proc.	proc.
Lytis						
Moteris	106	3	59	15	19	4
Vyras	87	0	49	17	31	3
Išsilavinimas						
Pagrindinis ir žemesnis	10	10*	60	10	20	0
Vidurinis ir spec. vidurinis	91	2	51	17	27	3
Aukštasis	92	0	58	16	22	4
Pajamos						
Mažesnės nei vidutinės	86	4	52	20**	21	4
Vidutinės	69	0	58	17	23	1
Didesnės nei vidutinės	38	0	53	5	34	8

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal rūkomus tabako produktus, proc.

atsižvelgia į išpėjamuosius užrašus ir vaizdus ant pakuotės, mažiausią įtaką respondentų pasirinkimui turi pakuotės patrauklumas - svarbi ji buvo tik 4 proc. (n = 14) atsakiusiųjų.

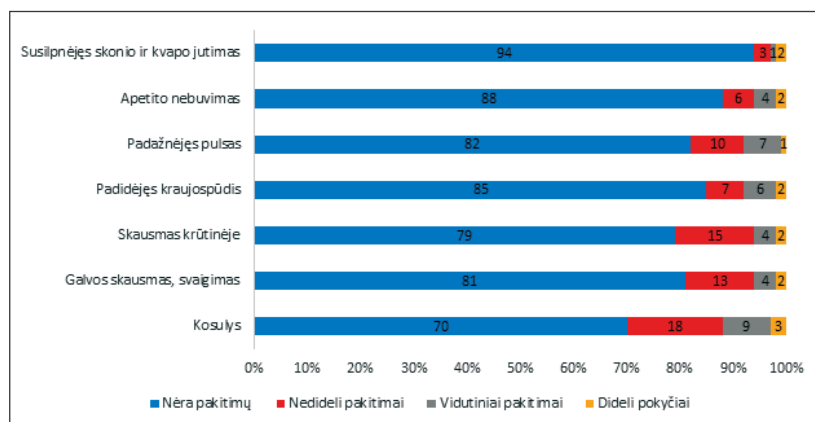
Paklausus respondentų (n = 336) apie tabako gaminius, kuriuos rūko, ir išanalizavus atsakymus nustatyta, kad populiariausias yra cigaretės, net 76 proc. (n = 256), po jų – kaitinamasis tabakas, kurį rūko 37 proc. (n = 125) tiriamųjų, 28 proc. (n=94) tenka elektroninėms cigaretėms. Savo gamybos suktines rūko 9 proc. (n = 30) respondentų. Mažiausiai populiarūs tabako gaminiai yra cigarai bei pypkės, kurie atitinkamai sudarė 2 proc. (n = 7) ir 1 proc. (n = 5) (2 pav.).

Paprašius tyrimo dalyvių įvertinti rūkymo sukeltus sveikatos pokyčius, galime pamatyti tendenciją, kad visus išvardytus sveikatos pakitimus, 70 proc. ir daugiau respondentų įvardino kaip nepakitusius. Susilpnėjęs skonio ir kvapo jutimas buvo įvardytas kaip labiausiai nepakitęs sveikatos sutrikimas, net 94 proc. (n = 315) rinkosi atsakymą „Nėra pakitimų“, o kosulį būtų galima įvardyti kaip labiausiai pakitusį, lyginant su kitais sutrikimais - net 30 proc. (n = 100) respondentų įvardijo, jog jaučia pakitimus (3 pav.).

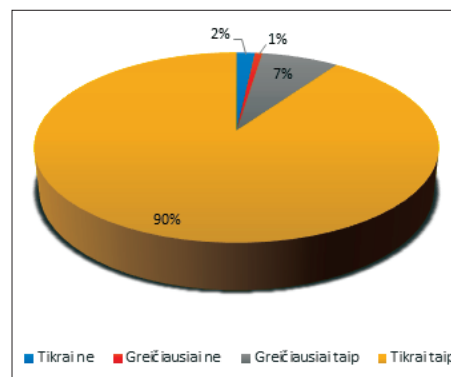
Į klausimą, ar kada dėl rūkymo sukeltų sveikatos sutrikimų teko kreiptis į medikus, respondentai, kurie yra bandę rūkyti (n=336), atsakė taip: 93 proc. (n = 327) teigė, jog į medikus kreiptis neteko, o kitiems (3 proc., n = 9) dėl sveikatos sutrikdymų prireikė medikų pagalbos.

Išanalizavus visų 572 tyrime dalyvavusių asmenų atsakymus galime pastebėti, kad didžioji dalis (90 proc., n=516) teigia, jog rūkymas tikrai kenkia sveikatai. Atsakymą „Greičiausiai taip“ pasirinko tik 7 proc. (n = 42) atsakiusiųjų. Mažiausiai pasirinkti atsakymai buvo „Greičiausiai ne“ ir „Tikrai ne“, kurie atitinkamai sudarė 1 proc. (n = 178) ir 2 proc. (n = 178) atsakymų (4 pav.).

Visų tyrimo dalyvių (n = 572) paprašius įvertinti, kurie veiksniai juos priverčia susilaikyti nuo rūkymo, išvelgiame, jog labiau nuo rūkymo susilaikyti žmonėms padeda mokslu grįsta medicininė informacija, net 54 proc. (n = 307) tiriamųjų ją įvardijo kaip labai reikšmingą. Visi kiti veiksniai tarpusa-

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal rūkymo sukeltus sveikatos pokyčius, proc.

4 pav. Respondentų atsakymai į klausimą, ar rūkymas kenkia sveikatai, proc.

vyje turi panašią tendenciją – didžioji dalis respondentų tokius veiksniai kaip finansų stoka, nėštumas, vaikų auginimas, asmeniniai bei artimųjų sveikatos sutrikimai įvardijo kaip nereikšmingus (5 pav.).

Vertinant, kaip rūkymas priklauso nuo asmens išsilavinimo bei gaunamų pajamų, buvo nustatyta, kad nepriklausomi kintamieji (išsilavinimas ir pajamos) yra statistiškai nereikšmingi priklausomo kintamojo (pastovus rūkymo) atžvilgiu, nes nustatyta šių regresorių p reikšmė buvo daugiau už 0,05. Tokia pati situacija yra ir vertinant rūkymo esamuoju laiku (rūkė bent kartą per pastarąsias 30 dienų) ir rūkymo pabandymo priklausomybę nuo anksčiau minėtų regresorių, koeficientų reikšmės buvo daugiau už 0,05, o tai ir vėl rodo, kad šie regresoriai yra statistiškai nereikšmingi priklausomo kintamojo atžvilgiu.

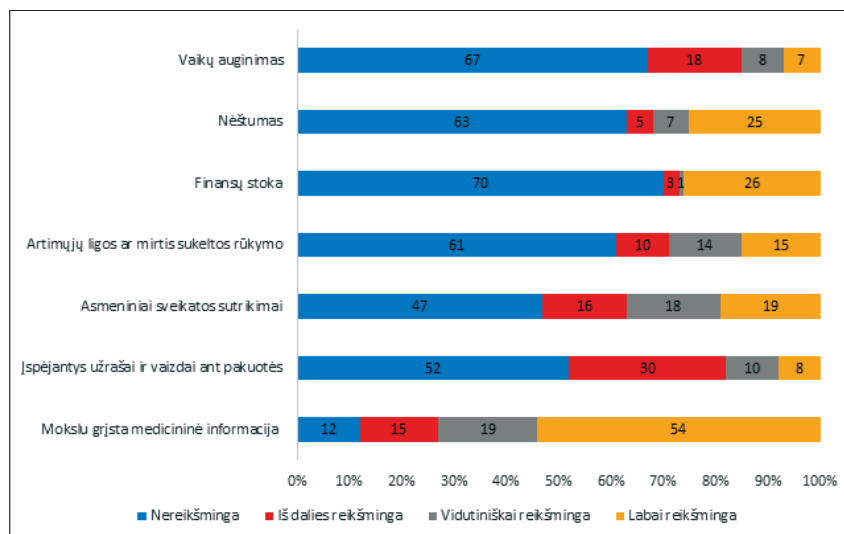
Rezultatų tikslumui įtakos galėjo turėti tai, jog kai kuriose nepriklausomų kintamųjų grupėse buvo mažas respondentų skaičius, lyginant su kitomis. Tokie tyrimo rezultatai taip pat gali reikšti, jog skirtumai, kurie anksčiau tarp skirtingo išsilavinimo grupių bei skirtingas pajamas gaunančių asmenų buvo ryškūs, dabar ima mažėti dėl augančių gyventojų išsilavinimo bei gerėjančių ekonominių sąlygų.

Rezultatų aptarimas

Tyrimo rezultatai lyginami su kitais dviem panašiais Lietuvoje atliktais tyrimais. Pirmasis tyrimas – „Lietuvos gyventojų sveikata. Rūkymas“ (2020 m. leidimas) kuris patalpintas Lietuvos oficialiosios statistikos portale (toliau OSP) [11]. Antrasis tyrimas „Rūkymo įpročių analizė, rūkymo įtaka kraujospūdžiui bei pulsui“, parengtas E. Liekienės 2017 metais [5]. Atliktas tyrimas keletu aspektų yra palyginamas ir su K. Dambrauskienės tyrimu [12].

Lyginant šio tyrimo ir OPS respondentų rūkymo paplitimą pagal lytį, matoma panaši tendencija, nes abiejų tyrimų rezultatai rodo, jog vyrai rūko dažniau, nei moterys. Lyginant šių dviejų tyrimų rūkymą pagal išsilavinimą, matoma ta pati tendencija, jog nuolat rūkyti labiausiai yra linkę asmenys, turintieji vidurinį išsilavinimą.

Toliau vertinami rūkymo įpročiai, lyginant atliktą tyrimą su 2017 metų E. Liekienės tyrimu [5]. Abiejuose tyrimuose didžiausia dalis respondentų, rinkdamiesi tabako produktus, atsižvelgia į jų skonį ir kvapą (89 ir 59 proc.). Vertinant

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal susilaikymo nuo rūkymo priežastis, proc.

rūkymo metimo bandymus, matomas ryškus skirtumas, nes 2017 metų tyrime didžioji dalis respondentų (38 proc.) bandė mesti 2 – 5 kartus, kai uždavus tokį pat klausimą 2021 metais atliktame tyrime, net 55 proc. respondentų atsakė, jog niekada ir nebandė mesti rūkyti. Paprašius įvertinti priežastį, kodėl respondentai rūko, matome aiškų skirtumą – 2017 metų tyrime 31 proc. respondentų atsakė, kad rūkymas tapo įpročiu, o 2021 metų tyrime pagrindinis atsakymas buvo, jog rūkymas padeda nusiraminti (54 proc.). Vertinant priežastis, kurios priverčia susilaikyti nuo rūkymo, abiejuose tyrimuose matoma ta pati tendencija, jog dauguma iš pateiktų priežasčių nėra pakankama paskata atsisakyti rūkymo. Klausimas, kuriuo siekta išsiaiškinti rūkymo sukeliamus sveikatos pokyčius, atskleidžia labai ryškų šių dviejų tyrimų skirtumą, nes 2021 metų tyrime visi pateikti požymiai yra vertinami kaip beveik nepakitę, o 2017 metų tyrimo respondentai teigia, jog visi požymiai turi didelių pokyčių, sukeltų rūkymo. Lyginant šių dviejų tyrimų respondentų požiūrį į rūkymo poveikį, matoma, jog abiejų tyrimų respondentai suvokia rūkymo žalą sveikatai, aplinkiniams ir vertina tabaką kaip narkotinę medžiagą.

Atliktą tyrimą lyginant su K. Dambrauskienės tyrimu [12], matome rūkymo paplitimo tarp lyčių panašumą. Abiejuose tyrimuose bet kokią rūkymo formą renkasi daugiau vyrų, nei moterų, o procentinės dalys abiejuose tyrimuose tarp lyčių skiriasi beveik dvigubai. Ryškus skirtumas matomas vertinant respondentus pagal lytį, kurie išvis nėra bandę rūkyti. 2008 metais nebandžiusių rūkyti moterų dalis sudarė 67 proc., o 2021 metais ši dalis sudarė tik 44 proc., tačiau tarp vyrų šis skirtumas labai minimalus – 2008 metais 35 proc., 2021 metais 36 proc. Kasdien rūkančius asmenis lyginant pagal išsilavinimą pastebėta, jog 2008 metais daugiausia rūkė asmenys, turintys vidurinį išsilavinimą, o 2021 metais didžioji dalis buvo pagrindinio ir žemesnio išsilavinimo.

Išvados

1. Iš gautų tyrimo rezultatų galime įvertinti, jog rūkymas vis dar yra plačiai paplitęs visuomenėje, labiau tarp vyrų, vyresnio amžiaus žmonių bei žemesnio išsilavinimo ir mažesnes pajamas gaunančių asmenų grupių. Rūkymą išbandė net 59 proc. respondentų, tačiau nuolat rūkančių ar rūkančių esamuju laiku atitinkamai yra tik 26 proc. ir 34 proc.

2. Rūkymo įpročių analizė parodė, kad pagrindinė rūkymo priežastis - nusiramino ir pasitenkinimo jausmas (54 proc.), rūkyti dažniausiai pasirenkamos cigaretės, o tabako gaminių pasirinkimui didžiausią įtaką daro jų skonis bei kvapas. Didžioji dalis (58 proc.) nuolat rūkančiųjų pripažįsta priklausomybę, tačiau 55 proc. tiriamųjų mesti nebando, o 51 proc. nenorėtų šio įpročio atsisakyti.

3. Daugiau kaip 90 proc. tyrimo respondentų viena-reikšmiškai pripažįsta rūkymo žalą tiek rūkančiojo, tiek ir aplinkinių sveikatai. Dažniausiai rūkančius asmenis vargina kosulys, tačiau kitų ryškių rūkymo sukeltų sveikatos sutrikimų tyrimas neatskleidžia. Nuo rūkymo susilaikyti labiausiai padeda mokslu grįsta informacija, mažiausiai – finansų stoka.

4. Išanalizavus tyrimo duomenis, tarp rūkymo ir išsilavinimo lygio bei gaunamų pajamų nebuvo statistiškai reikšmingos priklausomybės, tokiam rezultatui įtaką galėjo padaryti per mažas respondentų skaičius kai kuriose grupėse.

Literatūra

1. World Health Organization. Tobacco. 2020. <https://bit.ly/3enlQeb>
2. Ritchie H, Roser M. Smoking. Our World Data. 2013. <https://ourworldindata.org/smoking>
3. Nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos. Rūkymo patalpai - specialūs reikalavimai. 2016. <https://nvsc.lrv.lt/lt/naujienos/rukymo-patalpai-specialus-reikalavimai>
4. Bankauskienė I. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija: samprata ir modeliai. 2013. http://old.ntakd.lt/files/prevencija/PM_vartojimo_prevencija.pdf
5. Liekienė E. Rūkymo įpročių analizė, rūkymo įtaka kraujospūdžiui bei pulsui. 2017. <https://bit.ly/2SqDRzL>
6. Wang Q, Shen JJ, Sotero M, Li CA, Hou Z. Income, occupation and education: Are they related to smoking behaviors in China? PLoS One 2018;13(2):e0192571. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0192571>
7. Huisman M, Kunst AE, Mackenbach JP. Inequalities in the prevalence of smoking in the European Union: comparing education and income. Preventive Medicine 2005;40(6):756-64. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2004.09.022>
8. Villanti AC, Johnson AL, Rath JM. Beyond education and income: Identifying novel socioeconomic correlates of cigarette use in U.S. young adults. Preventive medicine 2017;104:63. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2017.06.019>
9. Link BG, Phelan J, Higgins ST, Chilcoat HD. The social shaping of health and smoking. Drug Alcohol Depend 2009; 104(3):S6-S10. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2009.03.002>
10. Hanibuchi T, Nakaya T, Honjo K. Trends in socioeconomic inequalities in self-rated health, smoking, and physical activity of Japanese adults from 2000 to 2010. SSM- Population Health 2016; 2: 662-673. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2016.09.002>
11. Oficialiosios statistikos portalas. Lietuvos gyventojų sveikata. Rūkymas. 2020. <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventoju-sveikata-2020/rukymas>
12. Dambrauskienė K. Socialiniai suaugusių Lietuvos gyventojų rūkymo įpročių netolygumai ir jų pokyčiai 1994-2008

metais. 2011. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2201152/datastreams/MAIN/content>

SMOKING AND ITS CORRELATION TO THE LEVEL OF EDUCATION AND INCOME

L. Žukauskas, J. Kairys, D. Austys, V. Dobrovolskij

Keywords: smoking, smoking habits, education, income.

Summary

Relevance of the topic: Smoking in the global context has reached epidemic level, and the situation reported by statistics every year reveals that the problem is only getting worse over the years. It is very important to constantly monitor the prevalence of smoking and the smoking habits of the population, in order to combat this problem as effectively as possible, because only knowing the most vulnerable groups and factors that have the greatest impact on smoking, will help us to address the most effective measures.

The aim of research work: To determine smoking habits and their connection with a person's level of education and income.

Tasks of work: 1) Evaluate respondents' smoking habits. 2) Analyze the respondents' opinion on smoking and its impact on health. 3) Analyze the relationship between smoking and a person's level of education and income.

Materials and methods: 572 residents of the Republic of Lithuania were interviewed using social networks as the main way to distribute anonymous questionnaire. Their responses were analyzed using the R Commander program. The Chi-square (χ^2) was calculated for the analysis of qualitative data and the difference in the data was considered statistically significant when $p \leq 0,05$.

Results: More than half (59 %) of the respondents try smoking, but in the case of regular smokers and current smokers, the numbers are almost halved, respectively 26 % and 34%. Nearly half of respondents (58 %) who smoke regularly admit that they are addic-

ted to smoking, have not tried to quit smoking (55 %) and do not intend to give up this harmful habit (51%). Regular smokers smoked an average of 3 to 5 cigarettes or units of heated tobacco per day. The main reason for smoking is that smoking helps to calm down and feel satisfaction. The main tobacco product chosen by as many as 76% of all respondents was cigarettes, followed by heated tobacco products (37%). When choosing tobacco products 89 % of respondents take into account these products taste and smell. The main health disorder of smokers is cough. No relationship was found between smoking education and income.

Conclusions: From the results of the study, we can estimate that smoking is still widespread in society, more so among men, the elderly and those with lower education and lower incomes. As many as 59 percent respondents have tried smoking, but only 26% are regular smokers or current smokers (34 %). The analysis of smoking habits showed that the main reason for smoking is calmness and satisfaction (54%), cigarettes are most often used for smoking, and the choice of tobacco products is mainly influenced by their taste and smell. The majority (58%) of regular smokers admit to being addicted, but 55% did not try to quit smoking, and 51 percent would not want to give up this habit. Over 90 % respondents unequivocally acknowledge the harm that smoking causes to the health of both the smoker and those around them. Most smokers suffer from coughing. Respondents to the study have developed a fair view of the health effects of smoking. No statistically significant relationship was found between smoking and education and income.

Correspondence to: jonas.kairys@mf.vu.lt

Gauta 2022-02-20

KVIEČIAME PRENUMERUOTI „SVEIKATOS MOKSLŲ“ ŽURNALĄ 2022 METAIS!

Žurnalas „Sveikatos mokslai“ (Index Copernicus, EBSCO host (Academic Search Complete), Gale (Academic OneFile), ProQuest (Ulrich's, Summon), Australia (ERA) 2012 Journal List (ERA ID 34962) skirtas visų specialybių gydytojams, slaugytojams ir kitiems specialistams, spausdina mokslinius straipsnius lietuvių, anglų kalbomis. Reikalavimai straipsniams atitinka mokslo leidiniams keliamus reikalavimus. **Žurnalas spaudos kioskuose neparduodamas. Žurnalą, kuris leidžiamas kartą per du mėnesius, galima užsiprenumeruoti visuose Lietuvos pašto skyriuose ir internetu: www.prenumeruok.lt**

Prenumeratos kaina nesikeičia: visiems metams – 36 EUR, šešioms mėnesiams – 18 EUR, keturiems mėnesiams – 12 EUR, dviem mėnesiams – 6 EUR. Prenumeratos kodas: 5348.

Žurnalo autoriams straipsnių spausdinimas ir jų internetinė sklaida mokama.

Redakcija